

TUDOR ARGHEZI: EXILUL ÎN CUVÂNT

TUDOR ARGHEZI: EXILE IN WORDS

Paul MAGHERU
Universitatea Oradea

Abstract

The present paper was written on the occasion of the inauguration of the Research Centre for the Literature of Tudor Arghezi at the "Vasile Goldis" Western University of Arad. Respecting the thematic content of the magazine, we considered that Tudor Arghezi can be considered a writer in a limited form of exile: that would be the interior exile, the exile in words. In honor of the inauguration of the Research Centre for Studies of Tudor Arghezi's literature we gathered a bouquet of the most appropriate flowers from this poet's thoughts on words and on human miracle regarding words.

Key words: *exile, word, miracle, poetry, diaspora.*

Cuvinte cheie: *exil, cuvânt, miracol, poezie, diaspora.*

Tudor Arghezi n-a fost un poet al exilului, nici dizident decât în măsura în care orice mare scriitor practică o dizidență interioară a nonconformismului, și cu atât mai mult nu este un scriitor din diasporă. Inaugurarea *Centrului de cercetare a literaturii argheziene* la Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad (21 mai 2009), în prezența legaților testamentari ai "unui nume adunat pe o carte", Doina și Baruțu T. Arghezi, ne-a ocazionat câteva reflecții în legătură cu refugiul în Cuvânt în care propriul fiu, Baruțu, trăiește de câțiva ani.

T. Arghezi nu și-a părăsit țara de foarte multe ori, și nici pentru mult timp. O primă absență de 5 ani, legată de vocația sa ecleziastică intervine în 1905, când pleacă la Fribourg, pentru a-și aprofunda studiile teologice într-o mănăstire de cordelieri catolică. Îi părăsește repede și pentru a se întreține, învață să lucreze la domiciliu piese pentru industria de ceasornicărie, face pe vânzătorul ambulant, cutreieră Elveția, Franța și Italia. Ori de câte ori Arghezi rătăcea prin străinătăți, numele său atrăgea atenția, mai ales a mediilor literare.

Răsfoind cu orice prilej, lunga serie de *Scrieri*, ajunsă la volumul 46, am fost izbiți de frecvența referirilor, la limbă și la diviziunea sa fundamentală, Cuvântul, atât în poezii considerate programatice, cât și în sublim-frământatele sale proze.

Bibliografia exilului românesc, exterior și interior (fiindcă există și un exil în interiorul sufletului, un exil în Cuvânt), întâlnit la cei mai mari scriitori, este impresionantă și impresionabilă. Imediat după căderea zidului comunist au apărut tot felul de cărți despre exil, istorii literare, studii despre oameni, idei, voci, radiografii, dicționare, enciclopedii, antologii. Eva Behring, cunoscută autoare de traduceri și lucrări de critică literară, face în premieră o periodizare istorică a literaturii exilului [1].

Astfel, primul val, din '40 -'50 îi consacră pe Mircea Eliade, Vintilă Horea, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, valul anilor '60-'70 îi propune pe Ion Ioanid, Dumitru Țepeneag, Ilie Constantin, Paul Goma și cel de-al treilea val în anii '80 vine cu Norman Manea, Ion Caraion, Dorin Tudoran, Mircea Iorgulescu. Unii scriitori, chiar dacă nu suportau regimul, au preferat să rămână în țară: Mircea Dinescu, Gabriel Liiceanu, Alexandru Paleologu, Andrei Pleșu, Marin Sorescu, Mihai Șora, refugiindu-se în interiorul Cuvântului, generator de mari valențe literare. Un asemenea exilat în Cuvânt a fost, înaintea tuturor Tudor Arghezi. Țara lor, părăndu-le străină, cu un vers din Nichita Stănescu a rămas Limba Română. Cei care au plecat, nu au uitat să ia cu ei această țară, împletită din cuvinte românești. Norman Manea, se simțea în America, ca într-o "casă a

melcului” dar care dădea roade (*Întoarcerea Huliganului*). Dumitru Țepeneag este foarte explicit “Patria pentru mine înseamnă limba română, de limba română mi-a fost dor. Mai mult, chiar și decât de prieteni” (*Întoarcerea fiului la sânul mamei rătăcite*). În același stil al inversării rolurilor, în *Soldatul câinelui*, Paul Goma, ne mărturisește la fel: “plecând, mi-am luat cu mine patria, limba”.

Fie în sens direct, geografic, juridic sau psihologic, exilul înseamnă același lucru: izgonirea unui cetățean din țara sau localitatea în care trăiește, de obicei, pentru a scăpa de o prigoană. Exilul reprezintă, în mare, limitarea libertății unei persoane, așadar cuvântul implică în sine scepticism, durere, singurătate, bariere fizice și intelectuale, neputință, dorință de răzbunare, refugiu și mult dor, dorul de casă, de familie, de țară. În legătură cu multitudinea termenilor cvasi-sinonimici, care concură la denumirea exilului: azil, emigrație, refugiu, surghiun, deportare, ostracizare, relegare, dizidență, diaspora, am dori să facem precizarea că diaspora, ar trebui folosit numai pentru poporul evreu. Istoric și etimologic (din gr. *dia* -prin, *spora* – sămânță), diaspora înseamnă împrăștierea silită a seminției alese, a poporului ales. Nicolae Balotă ne spunea odată, la un curs universitar, că cel mai suportabil exil, fie în afară, fie în țară, este în interiorul cuvântului. Despre acest exil lingvistic, și elogierea lui, dorim să observăm în continuare câteva lucruri.

Vastul teritoriu artistic al lui Arghezi este străbătut de un bogat filon liric mai puțin cercetat de critici, izvorât din meditația asupra limbii, asupra splendorilor și suferințelor ei. Ideea limbii, ca obiect de poezie, miracol sau exercițiu divinătoriu, am mai întâlnit-o și la alți scriitori. Lui Arghezi îi datorăm însă, poate cea mai inspirată elogiere a Cuvântului întrupat în scris, în carte:

“Carte frumoasă, cinste cui te-a scris,
Încet gândită, gingaș cumpănită,
Ești ca o floare, anume înflorită,
Mâinilor mele care te-au deschis.”

(Ex libris)

Una dintre cele mai vechi comparații sau metafore ale poeziei, ca o floare, am întâlnit-o la poetul alexandrin Meleagros (secolul II î.e.n.) care într-o culegere sau antologie intitulată Buchetul (sau Coroana), compară epigramele adunate de el cu florile: “Muză iubită, cui ai adus cununa, cu roade de cântec?/ Cine-mpleți o coroană plină de imnuri frumoase?/ O îmbină Meleagros .../ El presără crini roșii și albi”[2].

Începutul *Scrisorii cu tibișir*, parcă-i coborât din corul Antigonei de Sofocle: “În lume-s multe mari minuni, / Minuni mai mari ca omul nu-s!” Dintre toate minunile care i-au fost date omului, lui Arghezi cea mai mare minune i se pare Cuvântul: “Miracole nesfârșite zac în noi și împrejurul nostru. Miracolul suprem: Cuvântul, cu diviziunea lui, limba”[3]. Cuvântul permite evocarea și punerea în funcțiune a tuturor puterilor închipuite și sacre. O idee se face act, scoborâtă în cuvinte.

Debutul provocator anunțase o insurecție poetică cu mijloace lingvistice: Să-mi fac verbul limbă/ De flăcări ce distrug./ Trecând ca șerpii când se plimbă;/ Cuvântul meu să fie plug/ Tu, față solului o schimbă/ Lăsând în urma lui belșug” (*Rugă de seară*). Miracolul suprem din interior și din jurul nostru, i se pare lui Arghezi a fi Cuvântul. Dar de multe ori în fața cuvântului încerci un sentiment de slăbiciune, umilință și dramă. Cum să vă spun? se întreabă de multe ori interlocutorii noștri, mărturisind greutatea comunicării prin cuvinte. N-am cuvinte, spunem adesea, în situații de apreciere sau dezaprobare extreme. Abia în fața inefabilului, greu exprimabilului, ne dăm seama de adevăratele virtuți și servituți ale limbii. Lamentarea poezilor în legătură cu greutatea de a găsi cuvintele cele mai potrivite, insuficiența limbii față de gândire provine dintr-o slăbiciune funciară, naturală a omului, care nu dispune întotdeauna, de suficiente cuvinte pentru a exprima toate nuanțele trăirii sau ale imaginației. Greutatea de a găsi și potrivi cuvintele, de a opera, pe ceea ce lingviștii numesc axa selecției și combinării i-a torturat întotdeauna pe scriitori. Arghezi trăiește cu feroare drama verbului, înfruntă cu opintiri de obstinat slujitor al scrisului, cerbicia cuvintelor, natura lor paradoxală, de putere miraculoasă, totodată de slăbiciune, de supremă dar și de infimă valoare. Observăm în atitudinea față de cuvânt aceeași dualitate tipic argheziană provenită din

natura sa contradictorie: de apologie și hărțuială neconținută cu verbul, provenite din natura sa angelic-demonică:

“Sunt înger, sunt diavol, și fiară, și-alte-asemeni,
Și mă frământ în sine-mi ca taurii în belciug,
Ce se lovesc în coarne cu scânteieri de cremenii,
Siliți să are stânca la jug” (Portret)

Poetul atribuie cuvintelor însușiri materiale, le investește cu viață, punându-le “când să-mbie, când să-njure”. Stilul, nota personală a scriitorului, pare să fie – în concepția acestui mare profesionist al scrisului - meșteșugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare și însuflețire. Artistul era convins că nu cuvintele rare, epatante, fals ermetice constituie limbajul poeziei, ci o rară întrebuintare a cuvintelor și expresiilor, o permanentă regenerare a celulelor interne ale vocabularului. Lumea operei lui Arghezi este construită din cuvintele bătrânilor: “Cu îndemnuri pentru vite” din aceleași cuvinte cum spune în *Scrisoare cu tibișir* cu care “ciobanul își întoarce caprele în sat.”

Drama, puternica zbatere și încleștare din scrierile lui Arghezi este înainte de orice o drama a Cuvântului. Patos, afirmație și tăgadă, apologie și critică necruțătoare, sacru și profan, sublim și grotesc, suav și abject, toate se împletesc în această dramă, căci toate sunt pentru Arghezi în cele din urmă *cuvânt*. Cuvântul deține o forță miraculoasă, în primul rând, pentru că fiecărui obiect din natură și din închipuire îi corespunde un termen lingvistic, un nume, un cuvânt. Vocabularul, observa cu pătrundere Arghezi, este harta prescurtată și esențială naturii. Omul poate crea din cuvinte, din simboluri, toată natura din nou, și-o poate schimba. Misiunea estetică a poetului este chiar de a verbaliza lumea, de a cuceri universul cu ajutorul cuvintelor. Bucuria și greutatea activității demiurgice, creatoare, satisfacția și sacrificiul constructorului de lumi verbale, au fost exprimate de poet într-o manieră, dureros de adevărată: ”Nici un meșteșug nu este mai frumos, și mai bogat, mai dureros și mai gingaș ca meșteșugul blestemat și fericit al cuvintelor”:

Concluzii

Imediat după revoluția din 1989, pe care Arghezi nu a mai prins-o, dar pe care non-conformismul și exilul stratagemic în cuvânt a pregătit-o, fără să știe să-și fără să vrea, au apărut multe reacții la literatura exilului, a dizidenței din exterior, dar și al exilului interior. Diaspora românească, dacă e să folosim un termen care se pare că s-a generalizat pentru toți scriitorii risipiți în lume, nu numai pentru evrei, e destul de greu de evaluat în Europa de astăzi. Cert este că scriitorii care au optat pentru, “soluția internă” cu toate inconvenientele ei, au reușit să prezeve, continuitatea prin valoare a literaturii române. Fundamental și definitiv, cultura română e *una* și, prin reprezentanți rămași sau nu în țară, a participat la menținerea ființei noastre spirituale, într-o salutară integritate, într-o permanentă comunicare intra- sau interromânească.

La deschiderea Centrului de cercetare a literaturii argheziene, în scopul unei tot mai bune cunoașteri a creației, am strâns un buchet de cuvinte, în care Tudor Arghezi s-a retras adesea ca un exilat.

Bibliografie

1. Eva, Behring, *Scriitori români din exil, 1945- 1989, O perspectivă istorico-literară*, traducere din limba germană, Buc., Ed. Fundației Culturale Române, 2001
2. *Antologia palatină*, Ed. Univers, 1988, p. 15
3. *Scrisoare cu tibișir*, în *Scrieri*, vol. 24, Ed. Minerva, 1973,
4. T. Arghezi, *Versuri*, vol. I -II, ediție și postfață de G. Pienescu, cu o prefață de Ion Caraion, Ed. Cartea Românească, 1980
5. Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie*, vol. II, Ed. Minerva, 1974, p.15